

Interview met

Object Care

'Conservatie van papieren erfgoed'

Ludwig Lombaerts en Maarten Larmuseau

De heemkundige kring van Buggenhout 'Ter Palen' staat voor een mooie uitdaging. Ze hebben een historische boskaart van hun gemeente uit de 17de eeuw op de kop weten te tikken. Samen met het gemeentebestuur willen ze de kaart nu langdurig tentoonstellen in de raadzaal van het gemeentehuis ... maar hoe doe je dat zo duurzaam mogelijk zonder de kaart al te veel te beschadigen? De hulp werd ingeschakeld van de firma Object Care. In samenwerking met erfgoedcel Dijk92, de gemeente Buggenhout en de heemkundige kring Ter Palen organiseerde deze firma in 2022 een uitgebreide workshop voor erfgoedvrijwilligers en iedereen met een hart voor papieren erfgoed. Naar aanleiding van dit themanummer van Tijd-Schrift spraken we hierover met **Greet De Saedeleer** en **Jaap van der Burg** van Object Care.

Kunnen jullie zich kort voorstellen?

Greet: Als bedrijf 'Object Care' zijn we gespecialiseerd in preventieve conservering. Heel kort gezegd, wij doen er alles aan om schade aan voorwerpen te voorkomen en objecten te behouden voor de toekomst.

Figuur 1: de boskaart van Buggenhout uit de zeventiende eeuw was een gebruiksvoorwerp om de jachtactiviteiten te plannen.

Dat kan door persoonlijk advies te geven, een advies concreet uit te werken, of collecties in ons eigen depot te bewaren. Jaap van der Burg en ikzelf hebben samen Object Care opgestart. Ik fungeer daarbij als directeur en aanspreekpunt voor de klanten. Jaap is met zijn 50 jaar ervaring een vat vol kennis dat we gebruiken. Eén van de projecten waaraan we momenteel werken is het duurzaam tentoonstellen van een historische boskaart in opdracht van de gemeente Buggenhout en de heemkundige kring Ter Palen. Binnen dit project organiseren we ook workshops rond papieren erfgoed voor erfgoedvrijwilligers.

Wat is het verhaal achter de unieke historische kaart?

Greet: Het gaat om een boskaart van de omgeving Buggenhout uit het midden van de 17de eeuw die gebruikt werd bij jachtpartijen. Men moest destijds weten waar men kon jagen en de kaart was bijgevolg een gebruiksvoorwerp. Als erfgoed is het een heel uniek object omdat de kaart de locaties van bepaalde historische bossen aangeeft die ondertussen reeds verdwenen zijn. De heemkundige kring van Buggenhout heeft de kaart

Figuur 2: de boskaart van Buggenhout is een uniek historisch document waar alle toenmalige bosgebieden gelokaliseerd staan.

kunnen aankopen en op vraag van het gemeentebestuur hebben ze ervoor gekozen om het object in de toekomst te presenteren in de raadzaal van het gemeentehuis. Maar er waren beschadigingen op te merken zodat aan ons de vraag gesteld werd of ze de kaart zomaar kunnen ophangen in de raadzaal. We hebben naar het object van 2 meter bij 1 meter 40 cm gekeken en zagen zo al vrij snel dat er actieve houtworm aanwezig was, en dat de beschilderingen aan het houtwerk fragiel waren en zelfs op bepaalde plaatsen los kwamen.

Jaap: De beelddrager van dit object is papier en daar is niets mee aan de hand zolang de kaart opgerold zit in de koker. Maar eenmaal als je de kaart uitrolt, dan krijg je een andere werking van de zwaartekracht. Het papier komt daarbij los en zo gaan de aanwezige scheurtjes steeds groter worden. Bij het gebruik destijds lag de kaart trouwens uitgerold op tafel. Als men de kaart nu wenst op te hangen voor lange tijd, moet je met heel wat aspecten rekening houden want daarvoor was het oorspronkelijk niet bedoeld. Dus de manier waarop we hem zullen hangen, moet goed doordacht zijn. Daarover hebben we gepraat met de erfgoedcel 'Dijk 92', de gemeente, en de heemkundige kring. Bij deze gesprekken kwamen zoveel ideeën en vragen naar boven over conservering van papier en textiel, dat we samen het voorstel lanceerden om een workshop te organiseren. De interesse was zeer groot want zestien deelnemers namen actief deel aan de hand van een eigen casus. We namen dan de kaart van Buggenhout als voorbeeld om zelf met conservering aan de slag te gaan als particulier, heemkundige kring, kerkfabriek of lokaal museum.

Wat is jullie concrete visie rond de conservering van papier?

Greet: Ongeveer 30 jaar geleden ontwikkelde Jaap een acht-stappenmethode die we consequent gebruiken voor alle projecten. De eerste stap is het kijken naar het object om te achterhalen hoe het in elkaar zit. In het voorbeeld van de boskaart is dit een constructie met een houten koker en de papieren kaart die daaraan vasthangt. Bijgevolg staat er veel spanning op de verbindingen tussen de koker en de kaart. Vervolgens hebben we ook gekeken naar de aantastingen en de afschilfering van verflagen. De tweede stap van de acht-stappenmethode is de risicoanalyse van de doelstelling. De gemeente wou de boskaart laten exposeren en bijgevolg stellen we de vragen: 'Hoe kunnen we dit presenteren? Kunnen we dat ophangen aan de muur of kan het enkel op een tafel getoond worden? Welke mogelijkheden zijn er en wat zijn de risico's van elke keuze?'

Jaap: Ook de omgeving waar het object moet komen, brengen we in kaart. Wil je het zonder bescherming ophangen, of wil je het net in een donkere kluis hangen met een zaklampje? We moeten ook meten hoeveel UV en infrarood licht er op de concrete locatie in de raadzaal aanwezig zal zijn. Dat zijn de risicoanalyses die we moeten uitvoeren.

Greet: Op basis van alle onderzochte mogelijkheden, heeft de gemeente het besluit gemaakt om de kaart toegankelijk te maken door ze goed zichtbaar tegen de muur te plaatsen in de raadzaal. Wanneer de locatie gekozen was, gingen we verder met stap drie: 'Wat hebben we nodig om ervoor te zorgen dat het voorwerp op een veilige manier kan gepresenteerd worden?' Er was een behandeling tegen houtwormaantasting nodig alsook een ondersteuning van het aansluitpunt van de koker met de kaart. We moesten eveneens kijken of scheuren in de kaart *an sich* op termijn

niet zouden verder scheuren. Als dat zo bleek te zijn, dan moeten we die stabiliseren en conserveren.

Jaap: In deze fase bekijken we ook de keuze van materiaal om het voorwerp te beschermen. Zo kan er een bescherming van acrylaat of glas aangebracht worden, of ook een carbonaatplaat. In stap vier leggen we alle alternatieven naast elkaar. We proberen daarbij altijd zo lang mogelijk te wachten met het nemen van een beslissing. Ook al veronderstellen we dat we een bepaald pad waarschijnlijk niet gaan gebruiken, willen we toch wel alle voor- en nadelen op een rij hebben.

Greet: Vervolgens komen we bij stap 5 waarin we de conservering effectief uitvoeren. Voor de boskaart hebben we een houtwormbehandeling uitgevoerd en consolideerden we alle beschilderingen die nog aanwezig waren. We hebben bewust niet geretoucheerd waar de beschilderingen verdwenen waren. Gebruiksschade maakt nu eenmaal deel uit van het voorwerp.

Jaap: Stap zes is het uitvoeren van de extra bescherming en voor de boskaart betekent dit dus de vitrine. Stap zeven is het effectief monteren en omhoog hangen van de kaart. Finaal is de evaluatie de achtste en laatste stap. Zo observeren we na een jaar hoe het met de kaart gesteld is, en verifiëren we dat wat we dachten dat ging gebeuren ook werkelijk gebeurt of niet.

Greet De Saedeleer en Jaap van der Burg van Object Care.

Hoe gaan erfgoedvrijwilligers het best om met hun erfgoed op papier?

Jaap: Op onze workshops komen erfgoedvrijwilligers langs met foto's, jaargangen van het weekblad Kuifje, posters en affiches, ... Voor hun zijn dat duidelijke voorbeelden van papieren erfgoed. Wat je daarbij vaststelt, is dat de erfgoedwaarde van papieren documenten en het archief echter niet altijd wordt gezien. Genealogen en heemkundigen zien vaak de informatie op een document als het allerbelangrijkst, en het document *an sich* heeft weinig waarde voor hun. Dat creëert een spanning, want als je aan behoud en beheer doet, dan is het voorwerp zelf essentieel.

'Wat je ziet is dat de erfgoedwaarde van papieren documenten en het archief niet altijd wordt gezien.'

Greet: De gouden tip voor elke particulier of instelling met een papieren erfgoed en archief is schoonmaken. Het is de hygiëne van de plek waar je je voorwerpen bewaart, die je vooral moet controleren. Erfgoedvrijwilligers moeten beseffen dat biologische aantasting het grootste gevaar is, en minder het bewaringsklimaat waaronder temperatuur en vochtigheid. De grootste veroorzakers van verval zijn dus de franjestaarten, zilversvisjes, schimmels, houtwormen, enz. Voorkom duistere hoekjes waar je niet kan kijken, maar waar beestjes wel komen en zich prettig voelen. Dan gaan ze van daaruit de buurt verkennen en komen ze aan het erfgoed. Een ordelijke en gekuiste omgeving is dus eigenlijk de grootste winst die je kan boeken.

Moet je niet fors investeren om papieren erfgoed voor de toekomst te bewaren?

Jaap: Vaak zie je dat vrijwilligers de conservering van hun materiaal direct op museaal niveau willen aanpakken. Dat is voor heemkundige en genealogische kringen meestal een sprong van nul naar 100%. Ze gaan zuurvrije dozen aanschaffen, alle objecten inkaderen in zuurvrij karton, en alles een eigen passe-partout geven. Daar gaat dan onmiddellijk heel wat geld en tijd naartoe, wat erg demotiverend kan werken bij vrijwilligers. Dat is zeker het geval als men na verloop van tijd vaststelt dat men niet aan die verwachte 100% geraakt. Als je dat omdraait en veel kleinere stapjes zet op een veel groter deel van je collectie, dan is het veel zichtbaarder, en daardoor veel motiverender en financieel haalbaarder voor vrijwilligers.

Greet: Naar aanleiding van een trajectbegeleiding zijn we eens gaan kijken in een tentoonstelling van een heemkundige kring. Ze wisten eigenlijk heel goed wat er fout ging: het klimaat was niet perfect en er was te veel licht aanwezig om hun objecten tentoon te stellen. Ze gaven aan dat ze niet alles tegelijk konden oplossen met slechts een overblijvend budget van 200 euro. Wij zagen dat bijna elke verlichting die er nog hing, hallogeenspots waren. Ons voorstel was om met het overblijvende budget LED-spots aan te schaffen. Dan creëer je alvast geen extra verkleuring van de objecten en los je al heel wat problemen op. Dat zijn keuzes die heemkundigen niet of

moelijk kunnen maken omdat ze niet altijd een achtergrond in conservatie hebben. Uit liefde voor het erfgoed zijn ze soms bang om het verkeerd te doen en durven dan geen beslissing te nemen.

Wat als erfgoedvrijwilligers vaststellen dat hun papieren erfgoed aangetast is?

Greet: Allereerst moet je zorgen dat je hetgeen waar aantasting aanwezig is, weghaalt van de massa. Je moet het object in quarantaine plaatsen. Dat klinkt misschien chic, maar dat kan gewoon betekenen dat je het in een doos stopt en vervolgens aanpakt afhankelijk van het soort materiaal. Elke aantasting vraagt zijn specifieke behandeling, en dat is dus anders bij een schimmel of houtborende insect. Het belangrijkste is de aantasting weghalen en advies inwinnen.

Jaap: Het belangrijkste bij conservatie is dat je weet waarom je doet wat je doet. Van onze kant uit vullen we onze website met *downloadables*. Een tijd geleden hebben we een stuk geschreven dat we 'zorg voor klein erfgoed' genoemd hebben met als doelpubliek de verzamelaars van memorabilia uit de Tweede Wereldoorlog. Dergelijke bundels willen we blijven maken in de toekomst.

Bedankt! Wij onthouden dat er alvast meer bewustzijn en basiskennis nodig is bij erfgoedvrijwilligers om papieren erfgoed zo goed mogelijk te bewaren op een economisch haalbare en duurzame manier.

Op papier